

УДК 330

Клименко І.С.

кандидат технічних наук,

доцент кафедри економіки

Національного транспортного університету

ПРОЯВИ ЦИКЛІЧНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

MANIFESTATION OF CYCLICALITY IN THE ECONOMY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто природу економічних циклів. Наведено та проаналізовано дані по структурі ВВП України за останні роки. Представлено дані щодо річних змін в відсотках у реальному ВВП, споживчих цінах та сальдо рахунку поточних операцій для певних країн. Запропоновано шляхи подолання кризових явищ в Україні.

Ключові слова: економічна криза, коливання, макроекономічна політика, ВВП, рецесія, антициклічна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена природа экономических циклов. Приведены и проанализированы данные по структуре ВВП Украины за последние годы. Представлены данные по годовым изменениям в процентах в реальном ВВП, потребительских ценах и сальдо счета текущих операций для некоторых стран. Предложены пути преодоления кризисных явлений в Украине.

Ключевые слова: экономический кризис, колебания, макроэкономическая политика, ВВП, рецессия, антициклическая политика.

ANNOTATION

The article discusses the nature of economic cycles. We presented and analyzed data on the structure of Ukrainian GDP in recent years. The data on the annual percentage change in real GDP, consumer prices and current account balance for some countries. The ways of overcoming the crisis in Ukraine.

Keywords: economic crisis, fluctuations, macroeconomic policies, GDP, recession, countercyclical policy.

Постановка проблеми. Проблема циклів і криз займає особливе місце в сучасних економічних дослідженнях, тому що вона включає цілий комплекс основних положень домінуючих економічних теорій і сучасної макрополітики.

Господарська система постійно розвивається, удосконалюється, набуваючи якісно нового стану, що, природно, позначається на характері і формах прояву циклів і криз. Історична практика показує, що поряд з істотними характеристиками циклічних криз кожна наступна криза має свої специфічні особливості. Сучасні циклічні кризи у своїй сутності відрізняються від класичних криз надвиробництва товарів.

Вивчення особливостей сучасних циклічних криз представляє не тільки великий науковий, а й практичний інтерес. Аналіз закономірностей циклічної форми відтворення в сучасних умовах служить теоретико-методологічною основою наукового обґрунтування макроекономічної політики, важливу складовою частиною якої є антициклічні заходи, спрямовані на запобігання чиннику раптовості виникнення циклічних криз, і сприяє більш гнучкої адаптації економіки до фаз циклу і ослаблення руйнівних наслідків криз.

У ході економічного циклу змінюється рівень життя населення, у фазу спаду збільшується безробіття, падають реальні доходи населення. Періодично виникаючі кризи призводять до банкрутства підприємств, зниження обсягів виробництва. З іншого боку, економічні цикли носять прогресивний характер, вони сприяють оновленню основного капіталу, стимулюють накопичення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання циклічності економіки вивчалися представниками класичної економічної теорії, марксистської теорії кейнсіанства, некейнсіанства, а також представниками нових напрямків неокласичної школи.

В економічній літературі розгляду циклічності глобального економічного розвитку приділяється велика увага. Вагомий внесок у дослідження цього питання здійснили відомі зарубіжні вчені: Дж. Акерлоф, А.В. Анікін, А. Афталіон, Н.В. Бекетов, Дж. Гобсон, В. Джевонс, Й. Екерман, К. Жугляр, Н. Калдор, Д. Канеман, Г. Кассель, Дм.М. Кейнс, М. Кондратьєв, С. Кузнець, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Міллс, В.І. Пантін, В. Парето, Ж. Сімонді, В. Сміт, О. Тофлер, Е. Хансен, Р. Харрод, Р. Хоутрі, І. Фішер, А. Шпітхоф, Й. Шумпетер та вітчизняні, серед яких слід відзначити В.І. Вернадського, В.М. Геєця, Ю.В. Макогона, Т.В. Орехову, Є.В. Савельєва, М.І. Туган-Барановського та ін.

Проблеми циклічної економічної динаміки та антикризового регулювання досліджуються у роботах українських вчених О. Білоруса, О. Бандури, Л. Возної, В. Геєця, М. Горин, І. Грабинської, С. Корабліна, В. Лагутіна, Д. Лук'яненка, Е. Мащенко, С. Мочерного, Б. Панасюка, Н. Татаренко, а також російських – Е. Балацького, С. Глазьева, В. Іноземцева, С. Меньшикова, Ю. Яковця та ін.

О.П. Перенчук [1, с. 24] було запропоновано визначати циклічність із використанням розробленого генезису теорій економічного циклу за причинами походження як об'єктивну форму розвитку економічних систем різних (мікро-, мезо-, макро-, мета-, мега-, глобального) рівнів, що під впливом прогресивних та/або регресивних змін у виробничо-інноваційній, політичній, соціальній, науковій, екологічній сферах тощо зумовлює формування фаз піднесення та спаду, зміна яких має безперервний характер.

Ученими досліджувався механізм економічного циклу, методи антициклічного регулювання економіки. Наприклад, Є.Д. Усенко [2, с. 36] обґрунтував теоретико-методологічні підходи до виявлення якісних змін у сучасному механізмі циклу і визначенні на цій основі ключових напрямків переходу до кризостійкої моделі економіки і фінансово-банківської системи. У роботі В.І. Сацика [3, с. 250] розкрито механізм антициклічного регулювання економіки країн і розроблено концептуальні основи антициклічної політики в Україні. На думку вченого, пріоритетні заходи, які спрямовані на формування ефективного механізму антициклічного регулювання економіки України, передбачають такі заходи:

- створення якісного інституціонального середовища в країні;
- організацію постійного моніторингу ділової активності, орієнтованого на попередження економічних рецесій;
- становлення і розбудову національної інноваційної системи шляхом розробки та реалізації стратегічних пріоритетів технологічного розвитку країни на основі довгострокових прогнозів, посилення ролі держави в комерціалізації базисних інновацій, стимулювання інноваційної активності бізнесу з метою нарощення мікро- та макроекономічної конкурентоспроможності держави;
- гнучке реагування монетарних важелів грошово-кредитної системи на коливання ділової активності та ін.

Вивчалися і питання впливу економічних циклів на різні галузі промисловості. Так, Є.А. Губертов [4, с. 103] обґрунтував методику визначення параметрів економічного циклу на основі системи показників та індикаторів, що забезпечує прогнозування кон'юнктури економічного циклу в харчовій промисловості і відповідного виду інноваційно-інвестиційної діяльності галузевих підприємств.

У теорії і практиці ринкової організації макроекономіки цикли досліджуються без урахування специфічних особливостей української дійсності. Тому виникає потреба в теоретичному аналізі сутності, об'єктивної основи і механізму дії економічного циклу, особливостей його функціонування в українській економіці, обґрунтуванні вдосконалення інструментів його регулювання.

Мета статті полягає в аналізі деяких показників розвитку економіки України на сучасному етапі, виявленні особливостей циклічних коливань та пропозиції певних шляхів подолання кризових явищ в економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільне виробництво розвивається нерівномірно. Закономірністю його розвитку є існування коливань, тобто чергування періодів спадів та підйомів.

Цикл як сутність виражає внутрішню сторону ринкової економіки. Це періодично повто-

рюване порушення співвідношення продуктивних сил і виробничих відносин, що виявляється у зміні спадів і підйомів в економічному розвитку [5, с. 344]. Таким чином, сутнісною основою циклу є невідповідність між продуктивними силами і виробничими відносинами. Виникнення такої невідповідності породжує спад економіки, а його відновлення сприяє піднесенню. Проявом даної невідповідності в ринковій економіці є протиріччя між виробництвом і споживанням, на поверхні явищ виступає як загострення суперечності між попитом і пропозицією. Протиріччя між попитом і пропозицією – це конкретна форма вираження циклічності, яка полягає в періодично виникаючих кризах. Прикладом першої кризи була криза в Англії 1825 р., причинами якої займалося багато економістів.

Таким чином, цикл як явище виступає безпосередньо у формі періодично виникаючих криз. Досвід розвинутих ринкових економік свідчить про те, що антициклічна політика держави еволюціонує зі зміною господарських умов у країні та розвитком теорії економічного циклу [6, с. 240]. Для вдосконалення антициклічної політики в Україні доцільно: відмовитися від номінального валютного курсу як якоря монетарної політики та перейти до режимів гнучкого інфляційного таргетування і гнучкого валютного курсу; запровадити гнучкі правила фіскальної політики в короткостроковому періоді з орієнтацією на середньо- та довгострокову фіскальну стійкість економіки; коригувати структуру економіки в довгостроковому періоді задля стимулювання сукупної пропозиції, зменшення чутливості національної економіки до зовнішньоекономічних збурень та розвитку ринкових механізмів самовідновлення економіки.

Як відомо, зростання рівня ділової активності проявляється у збільшенні ВВП. Розглянемо дані по структурі ВВП в Україні за 2010–2014 рр. [7].

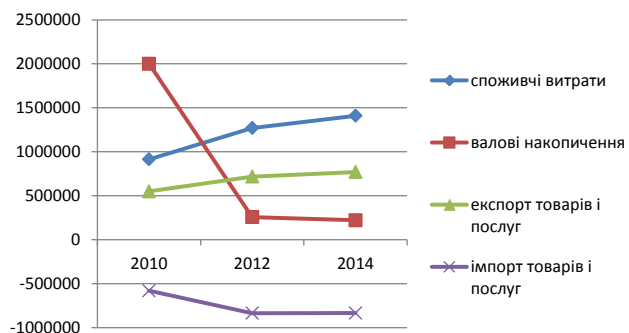


Рис. 1. Структура ВВП України за 2010–2014 рр.

Згідно з даними, наведеними на рис. 1, за останні роки знизився рівень валових накопичень через погіршення фінансового стану населення. Відображенням цього стало зростання споживчих витрат.

За даними МВФ, прогнози для країн Співдружності Незалежних Держав залишаються

дуже низькими через рецесію в Росії з супутніми їй регіональними вторинними ефектами, а також подальшим різким спадом в Україні. Передбачається, що перспективи покращаться в 2016 р. з поновленням позитивного зростання (0,5%). У Росії прогнозується подальше зниження обсягу виробництва і в 2016 р.

За даними МВФ побудовано графіки, на яких представлені річні зміни у відсотках у реальному ВВП, споживчих цінах та сальдо рахунку поточних операцій за 2014–2016 рр. для деяких країн. Для 2016 р. дані прогнози.

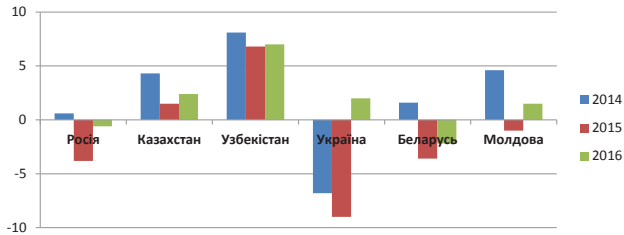


Рис. 2. Річні зміни у відсотках у реальному ВВП

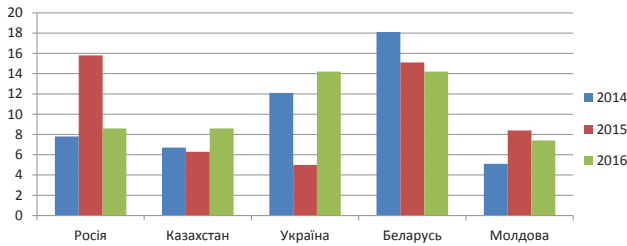


Рис. 3. Річні зміни у відсотках у споживчих цінах

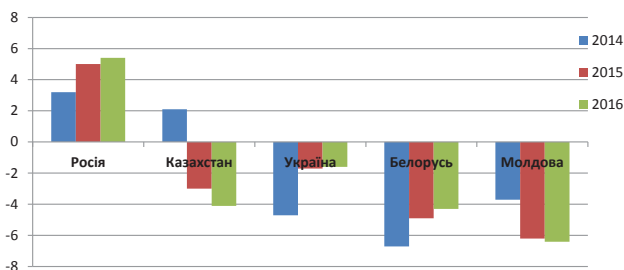


Рис. 4. Річні зміни в сальдо рахунку поточних операцій

Згідно з даними графіка щодо зміни величини ВВП, можна зробити висновки, що Україна мала найгірше становище серед країн, дані по яким наведено на рис. 1. Для 2016 р. прогнозується позитивна тенденція збільшення ВВП в Україні. У країнах, які переживають конфлікти, таких як Україна, валютні резерви значно скоротились у 2012–2014 рр. (у середньому більш ніж на 2% ВВП на рік). Окрім того, зважаючи на великі і стійкі дефіцити рахунку поточних операцій, значна кількість країн має високі чисті зовнішні зобов'язання, незважаючи на зовнішні трансферти і угоди про скорочення боргу.

Щоб скористатися можливостями підйому економіки, Україна повинна розвинути ряд нових позицій.

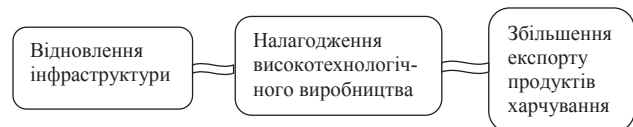


Рис. 5. Цільові позиції України

Зокрема, дуже важливим є збереження високого людського потенціалу і виведення його на якісно новий рівень.

Україні доцільно поступово трансформувати свою економічну модель у так звану економіку «відкритого» типу (рис. 5).

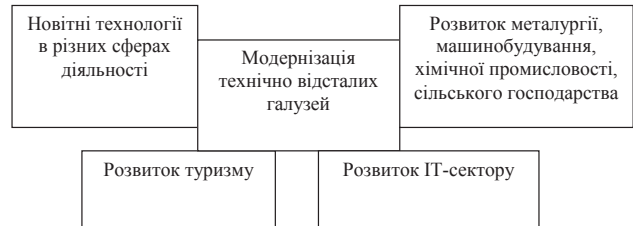


Рис. 6. Ознаки сучасної економіки «відкритого» типу

Політичне середовище для розвитку ІТ-ринку в Україні вже тривалий час залишається малопривабливим для ефективного розвитку як інвестиційної діяльності, так і підприємництва в цілому. Постійні зміни в суспільстві, що ведуть до перерозподілу власності, часта зміна урядів, обіцянки різкої зміни політичного курсу та умов ведення бізнесу, політичні скандали призводять до непослідовності впровадження концептуальних довгострокових програм і посилюють невпевненість іноземних інвесторів, оскільки сприймаються ними як додаткові ризики [9].

Висновки. Для того щоб Україна пододала кризу в економіці, необхідно досягти певного рівня розвитку. Як приклад, має бути запроваджений цільовий характер та прозорість витрачання бюджетних коштів із установленням ефективного контрольно-звітного інструментарію. Питання подолання кризових явищ в Україні потребують подальшого розгляду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Перенчук О.П. Дослідження циклічності як об'єктивної умови розвитку національної економіки / О.П. Перенчук // Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць. – К.: КиМУ, 2012. – Вип. 1. – С. 23–29.
2. Усенко Е.Д. Особенности современных циклов / Е.Д. Усенко // Ученые записки: Роль и место цивилизованного предпринимательства в экономике России: сб. научных трудов. – М.: Наука и образование, 2011. – Вып. XXVIII. – С. 35–45.
3. Сацик В.І. Механізми та інструментарій антициклічної політики: досвід зарубіжних країн / В.І. Сацик // Зб. наук. пр.; відп. ред. В.Є. Новицький. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. – Вип. 44. – С. 249–260.

4. Губертов Е.А., Соломахин А.Н. Повышение эффективности развития промышленного предприятия с учетом параметров экономического цикла / Е.А. Губертов, А.Н. Соломахин. – Воронеж: Научная книга, 2010. – 136 с.
5. Абель Э., Бернанке Б. Макроэкономика / Э. Абель, Б. Бернанке. – СПб.: Питер, 2010. – 768 с.
6. Пирч М. Еволюція антициклічної політики в розвинутих ринкових економіках / М. Пирч // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2010. – Вип. 23. – С. 239–244.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
8. World Economic Outlook. – Washington: International Monetary Fund, 2010-2014.
9. Терлецька Г.С., Бабич О.В. Інформаційні технології на ринку послуг: проблеми, зміни, розвиток / Г.С. Терлецька, О.В. Бабич // Ефективна економіка. – 2014. – Вип. 6.